

บทที่ ๒

สภาพแวดล้อมของจังหวัดนครปฐม

สภาพภูมิศาสตร์และสังคม เศรษฐกิจในจังหวัดนครปฐม^๑

จังหวัดนครปฐม เป็นจังหวัดภาคกลางของประเทศไทย ตั้งอยู่ประมาณเส้นรุ้งที่ ๑๓ องศาเหนือ และเส้นแวงที่ ๑๐๐ องศาตะวันออก มีเนื้อที่ประมาณ ๒,๑๗๘.๗๖ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๑,๓๖๑,๒๕๐ ไร่ ห่างจากกรุงเทพมหานคร ๔๘ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้ คือ-

ทิศเหนือ	จด	จังหวัดสุพรรณบุรี
ทิศใต้	จด	จังหวัดสมุทรสาคร
ทิศตะวันออก	จด	จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นนทบุรี และกรุงเทพมหานคร
ทิศตะวันตก	จด	จังหวัดราชบุรี

๑ ข้อความนี้รวบรวมมาจาก เอกสารต่อไปนี้

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ "แผนพัฒนาจังหวัดนครปฐม ประจำปี พ.ศ. ๒๕๒๓" กรุงเทพฯ: เมษายน ๒๕๒๒.
- สำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานขสสช. "สมุดรายงานสถิติจังหวัดนครปฐม" กรุงเทพฯ ๒๕๑๘.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย หน่วยวิจัยเศรษฐกิจทั่วไป "รายงานภาวะ เศรษฐกิจและการเงินของภาคกลาง (ยกเว้นกรุงเทพฯ)" เมษายน ๒๕๒๐
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ศูนย์สถิติการเกษตร "สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปีเพาะปลูก ๒๕๒๑/๒๕๒๒" กรุงเทพฯ ๒๕๒๒.

จังหวัดนครปฐม เป็นจังหวัดที่ราบลุ่มตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำท่าจีน หรือแม่น้ำนครชัยศรี ดินของจังหวัดนี้มีลักษณะ เป็นดินเหนียวปนทราย มีแหล่งน้ำกระจาย เป็นแห่ง ๆ ทั่วไป ซึ่งเหมาะแก่การเพาะปลูกได้ดี พื้นที่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือส่วนใหญ่เป็นที่ดอนและมีที่ราบต่อเนื่องมาจากจังหวัดราชบุรี กาญจนบุรี และสุพรรณบุรี มีป่าไม้เหลืออยู่ไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นป่าโปร่งและป่าไม้เบญจพรรณ

ฤดูกาลของจังหวัดนครปฐม เหมือนกับส่วนอื่น ๆ ของประเทศ นอกจากจังหวัดทางภาคใต้ กล่าวคือ ปีหนึ่งมีสามฤดู เริ่มด้วยฤดูร้อนเป็นเวลา ๓ เดือน ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน .ในระหว่างฤดูร้อน อากาศร้อน อบอ้าว และแห้งแล้ง ทำการเพาะปลูกไม่ได้ นอกจากในแหล่งที่มีน้ำชลประทาน ฝนเริ่มตกชุกในเดือนพฤษภาคม น้ำฝนช่วยคลายความร้อนของอากาศลงได้บ้าง ฝนจะตกชุกตลอดฤดูฝนซึ่งยาวนานถึง ๖ เดือน จนกระทั่งเดือนตุลาคม ปริมาณร้อยละ ๔๐ ของน้ำฝนของจังหวัดจะตกในฤดูฝน เดือนกันยายน เป็นเดือนที่มีน้ำฝนมากที่สุด และเดือนมกราคมซึ่งอยู่ในระหว่างฤดูหนาว เป็นเดือนที่มีฝนตกน้อยที่สุด สรุปความแตกต่างของอุณหภูมิในฤดูร้อนและฤดูหนาว คือระหว่าง ๔๒.๒°C - ๔๒.๒°C และปริมาณน้ำฝนตกเฉลี่ยประมาณ ๑,๒๗๖.๕ มิลลิเมตรต่อปี

แม่น้ำท่าจีน เป็นเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงจังหวัดนครปฐมมาแต่โบราณกาล เป็นลุ่มน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งกำเนิดของวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ของไทยมาแต่โบราณกาล แม่น้ำท่าจีนแยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาระหว่างตำบลท่าซุง อำเภอเมืองของจังหวัดอุทัยธานี กับตำบลท่าเสา อำเภอเมืองของจังหวัดชัยนาทไหลผ่านจังหวัดสุพรรณบุรี เรียกว่า แม่น้ำสุพรรณบุรี ส่วนที่ไหลผ่านจังหวัดนครปฐม เรียกว่า แม่น้ำนครชัยศรี ไหลลงสู่ทะเลที่จังหวัดสมุทรสาคร รวมความยาวได้ประมาณ ๓๐๐ กิโลเมตร ความกว้างโดยเฉลี่ยประมาณ ๖๐ เมตร แม่น้ำนครชัยศรีใช้เป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง การคมนาคมทางน้ำยังใช้คลองมหาสวัสดิ์ และคลองเจดีย์บูชา ส่วนการคมนาคมทางบกมีถนนติดต่อกับอำเภอต่าง ๆ และจังหวัดใกล้เคียง และมีเส้นทางรถไฟ มีสถานีรถไฟรับ-ส่งสินค้าและผู้โดยสาร

จังหวัดนครปฐมแบ่งพื้นที่จังหวัดเป็นเขตปกครอง ๕ อำเภอกับอีก ๑ กิ่งอำเภอ คืออำเภอเมือง กำแพงแสน นครชัยศรี สามพราน บางเลน และกิ่งดอนตูม อำเภอเมืองเป็นศูนย์กลางความเจริญเติบโตของจังหวัด ในเขตปกครองของอำเภอเมืองมีประชากรหนาแน่นที่สุด รองลงมาได้แก่ อำเภอสามพราน กำแพงแสน และนครชัยศรี ตามลำดับ ตัวเลขประชากรในเดือน เมษายน ๒๕๒๒

จังหวัดนครปฐมมีประชากรทั้งสิ้น ๕๔๓,๙๙๕ คน มีความหนาแน่นโดยเฉลี่ย ๒๖๐ คน ต่อตารางกิโลเมตร

ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของจังหวัดนี้ ได้แก่ ป่าไม้ เบนจพพรรณ พล เมืองมีอาชีพที่สำคัญคือ ทำนา ทำสวนและทำไร่ ไร่ รายได้สูงที่สุดได้แก่ สาขาเกษตรกรรม ในปี ๒๕๒๐มีมูลค่า ๑,๐๕๑ ล้านบาท รองลงมาได้แก่สาขาการค้า อุตสาหกรรม และบริการ ตามลำดับ ทั้งนี้มูลค่าผลผลิตรวมเบื้องต้นของจังหวัดมีประมาณ ๒,๙๙๕ ล้านบาท

จังหวัดนครปฐมมีเนื้อที่ประมาณ ๑,๓๖๑,๒๕๐ ไร่ เป็นเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตร ๘๘๑,๘๘๔ ไร่ แบ่งเป็นที่ถือครองเพื่อทำนา ๓๓๘,๐๙๗ ไร่ และที่ดินเพื่อทำไร่ ๒๑๓,๗๘๗ ไร่ ส่วนที่เหลือใช้เป็นที่อยู่อาศัยและสาธารณประโยชน์อื่น ๆ สำหรับเนื้อที่ป่าสงวนได้ถูกทำลายไปแล้วเป็นส่วนใหญ่

เกษตรกรรมทางด้านทำนา ผลผลิตที่ได้ค่อนข้างสูง ในปีเพาะปลูก ๒๕๒๐/๒๕๒๑ มีเนื้อที่เพาะปลูกข้าวนาปี ๒๙๔,๕๕๖ ไร่ ผลผลิต ๑๑๘,๙๙๖ ตัน คิดเป็นผลผลิตต่อไร่ได้ ๔๐๔ กิโลกรัม การทำนาปรังได้ผลผลิตสูงกว่าการทำนาปี แม้ว่าเนื้อที่ใช้การเพาะปลูกจะน้อยกว่าก็ตาม

ทางด้านพืชไร่ที่มีปลูกมากที่สุด ได้แก่ อ้อย โดยมีเนื้อที่เพาะปลูกมากเป็นที่ ๔ ของภาค (จังหวัดที่ปลูกอ้อยมากที่สุดของภาคได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดชลบุรี และจังหวัดสุพรรณบุรีตามลำดับ) ทางศูนย์สถิติการเกษตรได้แสดงสถิติ เนื้อที่เพาะปลูกอ้อย ผลผลิตและผลได้ต่อไร่ของจังหวัดนครปฐมไว้ดังนี้

ปี	ไร่	ผลผลิต (ตัน)	ผลเฉลี่ยต่อไร่ (กก.)
๒๕๑๗/๒๕๑๘	๑๓๖,๕๕๐	๑,๓๔๒,๑๒๐	๗,๖๐๒
๒๕๑๘/๒๕๑๙	๑๓๗,๗๘๑	๑,๕๗๔,๘๗๕	๘,๘๕๙
๒๕๑๙/๒๕๒๐	๑๙๖,๑๕๕	๑,๙๘๐,๑๘๑	๑๐,๐๙๕
๒๕๒๐/๒๕๒๑	๒๔๐,๐๐๐	๑,๔๐๑,๔๔๘	๕,๘๓๙
๒๕๒๑/๒๕๒๒	๑๓๑,๖๙๕	๑,๐๙๘,๐๒๐	๖,๓๙๕

นอกจากนี้ยังมี เนื้อที่ปลูกมันเทศมากที่สุดของภาคอีกด้วย ส่วนพืชไร่อื่น ๆ นั้นมีปลูกน้อย

ทางด้านไม้ผล จังหวัดนี้มีผลไม้ที่นับ เป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญหลายชนิดคือ มะพร้าว ส้ม
กล้วย องุ่น มะม่วง ละมุด ฝรั่ง เป็นต้น ทางกรมส่งเสริมการเกษตรได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับรายพืช
ไม้ผลในปีเพราะปลูก ๒๕๒๑/๒๕๒๒ ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ ๖ ดังนี้

ตารางที่ ๖ แสดงเนื้อที่เพาะปลูก ผลผลิตและผลได้ต่อไร่ รายพืชไม้ผล ปีเพาะปลูก ๒๕๒๑/๒๕๒๒

รายชื่อพืช	เนื้อที่เพาะปลูก (ไร่)			ผลผลิตรวม (กก.)	ผลผลิตต่อไร่ (กก./ไร่)
	ทั้งหมด	ยังไม่ได้ผล	ได้ผลแล้ว		
มะพร้าว	๒๑,๘๒๘	๕,๘๒๖	๑๕,๐๐๒	๑๕,๒๘๗,๐๓๘	๑,๐๑๙
ส้มเขียวหวาน	๑,๖๘๙	๒๗๗	๑,๔๑๒	๑,๘๙๗,๗๒๘	๑,๓๔๔
ส้มโอ	๔,๗๕๖	๑,๕๓๓	๓,๒๒๓	๔,๐๒๘,๗๕๐	๑,๒๕๐
ส้มเกลี้ยง	๒๘๗	๘๖	๒๑๑	๑๐๖,๕๕๕	๕๐๕
กล้วยน้ำว้า	๓,๓๖๘	๑,๓๕๕	๒,๐๑๓	๓,๒๒๐,๘๐๐	๑,๖๐๐
กล้วยหอม	๑,๕๖๘	๗๖๐	๗๐๘	๗๖๔,๖๔๐	๑,๐๘๐
องุ่น	๓,๖๖๘	๑,๖๙๐	๑,๙๗๘	๖,๖๘๑,๗๐๐	๓,๓๗๘
มะม่วง	๒๕,๙๘๓	๘,๒๓๖	๑๗,๗๔๗	๑๓,๖๘๒,๙๓๗	๗๗๑
มะนาว	๑,๐๕๒	๓๐๗	๗๔๕	๕๖๘,๖๘๓	๗๖๓
ละมุด	๕,๗๐๖	๑,๘๘๑	๓,๘๒๕	๔,๒๒๒,๘๐๐	๑,๑๐๔
ฝรั่ง	๘๕๑	๑๗๐	๖๘๑	๙๓๔,๓๓๒	๑,๓๗๒
มะขาม	๓,๓๑๒	๔๖๕	๒,๘๔๗	๕,๐๗๓,๓๕๔	๑,๗๘๒
ขนุน	๑,๔๕๙	๔๑๒	๑,๐๔๗	๒๒๖,๑๕๒	๒๑๖

สำหรับการรวมกลุ่มของเกษตรกร มีกลุ่มเกษตรกรที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลโดยแยกประเภทตามอาชีพ เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๒๑ เป็นดังนี้ รวมกลุ่มทั้งหมด ๘๒ กลุ่ม มีสมาชิกทั้งหมด ๗,๘๗๗ คน แบ่งกลุ่มทำนา ทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ได้ ๕๖, ๑๓, ๖ และ ๗ กลุ่มตามลำดับ สมาชิกของกลุ่มทำนา ๕,๑๓๘ คน กลุ่มทำไร่ ๑,๘๓๘ คน กลุ่มทำสวน ๖๓๖ คน และกลุ่มเลี้ยงสัตว์ ๔๖๔ คน ในด้านสหกรณ์จังหวัดนี้มีสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์นิคม สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์ร้านค้า สหกรณ์บริการ โดยมีจำนวนสหกรณ์และสมาชิกเป็นลำดับดังนี้

<u>ประเภทสหกรณ์</u>	<u>จำนวนสหกรณ์</u>	<u>จำนวนสมาชิก</u>
การเกษตร	๑๐	๑๐,๓๗๘
นิคม	๓	๘๘
ออมทรัพย์	๔	๔,๖๐๓
ร้านค้า	๒	๑,๖๘๔
บริการ	๒	๑๐๐

ที่มา: สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปีเพาะปลูก ๒๕๒๑/๒๕๒๒ กระทรวงเกษตร
และสหกรณ์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สภาพภูมิศาสตร์และภูมิประเทศของอำเภอสามพราณ^๑

อำเภอสามพราณ ตั้งอยู่ทางตอนใต้สุดของจังหวัดนครปฐมและอยู่ริมฝั่งแม่น้ำนครชัยศรี ทั้งสองฝั่ง อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครออกไปทางทิศตะวันตกโดยเส้นทางถนนเพชรเกษมระยะทางประมาณ ๓๕ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับท้องที่อื่น ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอบ้านแพ้ว และอำเภอกระทุ่มแบน ของจังหวัดสมุทรสาคร
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับเขตอำเภอลี้ซำ และอำเภอหนองแขมของธนบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับเขตบางแพะของจังหวัดราชบุรี
ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ	ติดเขตเมืองนครปฐม

อำเภอสามพราณ มีเนื้อที่ทั้งหมด ๒๒๕ ตารางกิโลเมตร หรือ ๑๔๑,๐๐๐ ไร่ นับเป็นอำเภอที่มีเนื้อที่เล็กที่สุดของจังหวัด แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๖ ตำบล คือตำบลตลาดจินดา คลองจินดา ตลาดใหม่ บางช้าง สามพราณ บ้านใหม่ อ้อมใหญ่ ท่าข้าม ยายชา ท่าตลาด หอมเกร็ด ไร่ชิง ทรงคะนอง บางเตย บางกระทึก และกระทุ่มล้ม รวมเป็น ๑๑๔ หมู่บ้าน มีเนื้อที่ถือครองเฉลี่ย ๑๓ ไร่ต่อครัวเรือน เป็นที่รับน้ำชลประทานเสียร้อยละ ๘๔ ประชากรปี ๒๕๑๗ มี ๗๓,๘๗๐ คน เป็น ๑๑,๘๕๕ ครอบครัวยุคเฉลี่ยครอบครัวยุคละ ๗ คน หรือมีความหนาแน่น ๓๒๘ คน/ตารางกิโลเมตร มีครอบครัวทำการเกษตร ๘,๒๓๕ ครัวเรือน คิดประมาณร้อยละ ๗๕ ของประชากรทั้งหมด

ส่วนใหญ่ของเนื้อหารวบรวมจากกรมส่งเสริมการเกษตร "เอกสารทางวิชาการที่ ๓ รายงานการสำรวจและศึกษาสภาพการทำสวนส้มโอในเขตสามพราณ จังหวัดนครปฐม" ๑ กรกฎาคม ๒๕๑๒ และจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ "สมุดรายงานสถิติจังหวัดนครปฐม" กรุงเทพฯ ๒๕๑๘.

สภาพทางภูมิศาสตร์ พื้นที่ทั่ว ๆ ไปของอำเภอนี้เป็นที่ราบลุ่มลาดลงสู่แม่น้ำนครชัยศรี ซึ่งอยู่กึ่งกลางของอำเภอ ในฤดูฝนน้ำท่วม ในฤดูแล้ง ดินไม่ถึงกับแห้งผาก เพราะมีระดับน้ำใต้ดินสูง ดินเป็นดินเหนียวจัด ถึงค่อนข้างเหนียว มีความอุดมสมบูรณ์ของอาหารพืชค่อนข้างสูง เพราะเป็นดินตะกอนที่น้ำพัดพามาจากแม่น้ำ ทับถมกันนานปี มีแม่น้ำนครชัยศรีซึ่งเป็นหัวใจของอำเภอนี้ แม่น้ำนครชัยศรีไหลผ่านจังหวัดสมุทรสาครลงสู่อ่าวไทยตรงปากน้ำท่าจีน จึงเรียกแม่น้ำท่าจีนด้วยลักษณะของแม่น้ำนครชัยศรีตอนช่วงที่ผ่านอำเภอสามพรานนี้ตื้นเคี้ยวมาก จึงเกิดเป็นคูก้น้ำทำให้มีมูลดิน ซึ่งเป็นดินตะกอนมาทับถมอยู่ ที่ดินจึงอุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ธาตุ อาหารพืช และตลอดสองฝั่งของแม่น้ำเต็มไปด้วยคลองซอยสั้น ๆ กระจายไปทั่วทั้งสองฝั่งพื้นที่อยู่ชานแม่น้ำ จึงได้รับน้ำสะดวกที่สุด อย่างไรก็ตาม บางระยะน้ำกลายเป็นน้ำกร่อย เพราะน้ำจากอ่าวไทยซึ่งอยู่ห่างเพียง ๑๐ กิโลเมตรได้หนุนขึ้นมาผสมกับน้ำจืด บางระยะน้ำจืดน้อยทำให้น้ำเค็มจัด บางระยะน้ำจะเน่าเหม็น เพราะเกิดจากการปล่อยน้ำเสียของโรงงานต่าง ๆ ในละแวกนั้น สำหรับพื้นที่อยู่ห่างไกลออกไปจะดอนขึ้น กันดานน้ำ สวนไม้ผลและฝักอยู่ในบริเวณที่ลุ่มนี้ ส่วนที่ดอนห่าง ๆ ไกลออกไปส่วนมากเป็นนาเสียเป็นส่วนใหญ่

สถิติน้ำฝนตกปีละเกือบ ๑๓๐๐ มิลลิเมตร จำนวนวันที่ฝนตกเกือบ ๗๐ วัน แสดงว่าฝนตกปานกลาง ช่วงฤดูฝนทั้งหมดในรอบ ๖ เดือน เริ่มแต่เดือนพฤษภาคม ถึง ตุลาคม

พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ๆ ของอำเภอสามพราน ได้แก่ ข้าว มีทั้งข้าวนาปี และนาปรัง ต้านไม้ผลมีหลายชนิด คือ กัลฉ่าย องุ่น ส้ม มะม่วง มะพร้าว ฝรั่ง ละมุด สำนักงานเกษตรอำเภอสามพรานได้ประมาณผลผลิตต่อไร่ และมูลค่าของผลไม้ดังกล่าวไว้ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

<u>ประเภทผลผลิต</u>	<u>เนื้อที่เพาะปลูก(ไร่)</u>	<u>ผลผลิต/ไร่</u>	<u>มูลค่า(บาท)</u>
ข้าวนาปี	๔๕,๐๐๐	๗๐ ถัง/ไร่	๔๗,๖๕๐,๐๐๐
ข้าวนาปรัง	๓๘,๔๙๕	๖๕ ถัง/ไร่	๓๗,๕๖๗,๔๐๐
มะพร้าว	๑๒,๙๐๗	๑๐๐๐ ผล/ไร่	๓๘,๗๒๑,๐๐๐
อัญชัญ	๓,๓๐๐	๑๐๐๐ กก./ไร่	๔๘,๕๐๐,๐๐๐
มะม่วง	๘,๕๐๐	๓๐๐๐ กก./ไร่	๓๘,๖๐๐,๐๐๐
ละมุด	๔,๑๒๒	๔๐๐ กก./ไร่	๑๖,๔๘๘,๐๐๐
กล้วยหอม	๖,๑๐๐	๓๐๐ เครือ/ไร่	๘๑,๕๐๐,๐๐๐
ส้มโอ	๓,๘๕๐	๗๕๐ ผล/ไร่	๒๘,๘๗๕,๐๐๐
ฝรั่ง	๑,๒๐๐	๑๖๐๐ กก./ไร่	๑๘,๒๐๐,๐๐๐

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ ๒
แผนที่อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

อ. นครชัยศรี

ต. หอมเกร็ด

ต.

ต. บางตะบอง

ต. บางเตย

ต. บางกระบือ

อ. นครปฐม

อ. นครชัยศรี

ไปนครปฐม

ต. ทาตลาค

ต. ไร่ขิง

ต. กระทุ่มล้ม

ต. คลองใหม่

ต. บางหญ้า

อ. นครชัยศรี

อ. เมืองนครปฐม

ต. บางช้าง

ต. สามพราน

ต. ราชาม

ถนนเพชรเกษม

ต. คลองจินดา

ไปนครปฐม

อ. กระทุ่มแบน

คลองจินดา

ต. คลองจินดา

อ. บ้านแพ้ว

ต. บ้านใหม่

ต. อ้อมใหญ่

สมุทรสาคร

อ. บ้านแพ้ว

อ. ราชบุรี